

ATATÜRKÇÜ ÇAĞDAŞLAŞMA MODELİNDE AKIL, BİLİM, EĞİTİM VE YÜKSEK ÖĞRETİM

Doç. Dz. Kur. Kd. Alb. Celalettin YAVUZ

ATATÜRK'ün Çağdaşlaşma ve Uygarlık Ülküsü

ATATÜRK, bize Türk yurdunu ve insanlarımızı da "çağdaş uygarlıklar düzeyinin üzerine çıkartmayı" vasiyet etmiştir. Çağdaş uygarlıklar, insanlığın ortak malıdır. Akla, bilime, insan haklarına dayalı uygarlığın, tüm insanlığın malı olduğunu çok iyi bilen ATATÜRK; konuyla ilgili fikirlerini şöyle açıklamıştır:¹

"Ülkeler çeşitlidir; fakat uygarlıklar birdir ve bir ulusun ilerlemesi için de bu uygarlığa katılması gereklidir.

Osmanlı Devleti'nin düşüşü, batıya karşı elde ettiği zaferlerden çok gururlanarak, kendisini Avrupa milletlerine bağlayan bağları kestiği gün başlamıştır. Bu bir hata idi. bunu bir daha tekrar etmeyeceğiz."

Batı, henüz XVI. yüzyılda fikir, vicdan, araştırma hürriyetini yok eden teokratik Orta Çağ baskılarından uzaklaşarak akılcı uygarlıklara ulaşmıştır. Bugünkü batı, yani Avrupa kültürü dünyayı bilim, akıl ve mantık gücüyle fethetmeyi başarmıştır. Yoksa zaman zaman iddia edildiği gibi, batının bu başarısı salt Hristiyan doktrininin gücüyle olmuştur. Dolayısıyla, çağdaş uygarlıkların ayırıcı nitelikleri herhangi bir dine bağlılık değil, düşünceye, insan aklına ve kişiliğine değer verme, bilim ve teknolojiye ilerleme ve hukukun üstünlüğüne saygılı olmaktır.

Modernleşme, ya da çağdaşlaşma ATATÜRK tarafından asrileşme, çağdaş uygarlıklar düzeyine erişme veya batılılaşma terimleriyle ifade edilmiştir.² Bu konuda, "Uygarlığa gitmeyi arzu edip de batıya ulaşmamış devlet hangisidir?" diyerek, "batı"dan kastedilen ifadenin, "çağdaş düşünceye ve bilime, insan aklına ve kişiliğe değer veren, insana ve evrene objektif gözle bakan anlayış" olduğunu her fırsatta açıklamaya çalışmıştır.

Çağdaşlaşma, bir başka ifadeyle bugünü, dünden yararlanarak yarına göre yaşamak, başka bir deyişle zamanın değişimine uymaktır. Çağdaş kişide dogmatizm değil, pragmatizm esastır. Toplum açısından çağdaşlaşmak ise, çağa uygun düşmek, düşüncede, sanatta, teknikte ve bilimde önde bulunmak, insan onuruna yaraşır bir siyasal ortamda ileri bir yaşam düzeyine sahip olmaktır.³

İşte ATATÜRK de bu düşünce doğrultusunda, bir taraftan 1922 yılında Lozan Konferansı'na katılan Türk heyeti, Türkiye'nin genel ve asrî bir yasa

¹ Turhan Feyzioğlu; Atatürk Yolu: Akılcı, Bilimci, Gerçekçi Yol, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1987, s.38. Ayrıca Gürbüz Tüfekçi; Atatürk'ün Düşünce Yapısı, Ankara, Aydın Matbaacılık Sanayii, 1981, s.79.

² Ayrıntı için bk. Abdurrahman Çaycı; "Atatürk'ün Uygarlık Anlayışı", Belleten, c. LII, Sayı 204, Kasım 1983, Ankara, TTK, s.1105-1107.

³ Yılmaz Aliefendioğlu; Çağdaşlaşma, Atatürk ve Hukuk, Anayasa Mahkemesi Yayınları No. 3, Ankara, 1982, s.22.

yapacağını Barış Konferansı'na bildirirken, diğer taraftan aynı tarihlerde Mustafa Kemal de Türk ulusuna, "Memleket behemehal asrî, medenî, müteceddit olacaktır. Bizim için bu hayat davası, mücadelelerimizin ana meselesi olmuştur." demiştir.⁴ Bu batı anlayışı kapsamındaki müspet bilime inanan ve devrinin çağdaş bir lideri olan ATATÜRK'ü Vahdettin ile şöyle karşılaştırmışlardı:⁵

"Mütarekede, gerçekte Vahdettin'in şahsındaki cehalet, taassup ve gericiilik ile, Mustafa Kemal'in şahsında müspet bilim, batı anlayışı ve kültürü çarpışmış; ikincisi üstün gelmiştir."

ATATÜRK'ün kendi ifadelerine göre; "Akıl ve mantığın halledemeyeceği hiçbir mesele yoktur". Bu ifade, ATATÜRK'ün tüm yaşamı boyunca temel hayat felsefesi olmuştur. Akılcılığı sonucu batı felsefesini araştırıp incelemiştir.⁶ ATATÜRKçülüğün özü, aklın ve bilimin önderliğini kabul etmektir. Bilim demişken burada, Deniz Harp Okulu ve İstanbul Teknik Üniversitesinin kuruluş tarihi olarak kabul edilen 1773'te geçen bir olayın kısaca anlatılmasında yarar görülmüştür. Bilindiği gibi, Baron de Todd'un gayretleri ile 1773'te Hasköy'de, ileride kurulacak Bahriye Mektebi ve Mühendishaneye temel teşkil edecek olan "Hendesehane" açılmıştı. Her nedense bazı gelenekçi eğitimciler bu oluşuma karşı çıkmış, bunun üzerine Todd da bu kişileri bir sınavdan geçirmişti. Sorusu bir üçgenin iç açılarının toplamının kaç derece ettiği idi. Sonuç tam anlamıyla bir felâketti. Zira, soruyu bilen çıkmamış, çıkmamak bir yana bazıları da "üçgenine göre değişir" diyerek cevap vermişti.⁷ Görülüyor ki, gerek Deniz Harp Okulu, gerekse İstanbul Teknik Üniversitesinin temellerinin henüz yeni atıldığı günlerde bilim ne yazık ki çok da yakınımızda değilmiş.

Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın yolunun düşünce ve fikirlere açık, çağdaş ülkelerle ilişkileri bilhassa bilim ve teknik konularda sürdürerek olduğunu savunan ATATÜRK, bu husustaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:⁸

"Gözlerimizi kapayıp yalnız yaşadığımızı farz edemeyiz. Ülkemizi bir çember içine alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız. Aksine ileri, uygar bir ulus olarak uygarlık sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat, ancak bilim ve teknik (fen) ile olur. Bilim ve teknik neredeyse oradan alacağız ve ulusun her bireyinin kafasına koyacağız. Bilim ve teknik için kayıt ve şart yoktur."

ATATÜRK devrimleri düşünce ve eylemi birlikte yürüten, yüreklilikle, duraksamadan ve ödün vermeden Türk toplumunu çağdaşlaştırmaya

⁴ Ayrıntı için bk. Halil İnalçık; "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", Belleten Atatürk Özel Sayısı, c.III, TTK, Ankara, s.985.

⁵ Feyziöglü.

⁶ Ahmet Mumcu; "Türkiye'nin Akıl Çağına Geçmesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c.II, Sayı 6, Temmuz 1986, s.680. Burada Afet İnan'dan alıntılara göre yazılmıştır.

⁷ a.g.e.; s.669. Bahriye Mektebi hakkında ayrıntı için bk., Celalettin Yavuz; Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Misyonlar, İstanbul, Dz. İ.k. Grp. Komutanlığı Basım Evi, 2000, s.25-27.

⁸ Utkan Kocatürk; "Türk Toplumunda Çağdaşlaşma Gereği", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c.1, Sayı 2, Mart 1985, s.328.

yöneliktir. Bu çağdaşlaşma gayretlerinde, yenileşme eyleminde çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış ülkelerin uygulamalarından yararlanmışlardır.⁹

Çağdaşlaşma yolunda atılacak adımların ancak eğitim ve bilimle mümkün olabileceğine inanan ATATÜRK, Millî Mücadele sonunda Alaşehir'de halka hitaben aşağıda sunulan sözleri ile bilim ve eğitim konularına verdiği önemi vurgulamıştır.¹⁰

"Arkadaşlar! Bundan sonra çok önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, ekonomi, bilim ve eğitim öğretim zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar elde ettiği zaferler ülkemizi gerçek kurtuluşa kavuşturmuş sayılamaz. Bu zaferler, ancak gelecekteki zaferlerimiz için kıymetli bir zemin hazırlamıştır. Askerî zaferlerimizle mağrur olmayalım, yeni bilim ve ekonomi zaferlerine hazırlanalım."

Görüldüğü gibi, bir ülkenin ve toplumun ayakta durabilmesi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesi için sadece askerî gücün yeterli olamayacağına, mutlaka bu gücün yanında bilgi ve ekonomik güçlerin de yer alması gerektiğine işaret etmektedir.

"...Türk milletinin yürümekte olduğu gelişme ve uygarlık yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meş'ale müspet bilimdir..."¹¹ "Geçmişte sayısız uygarlık kurmuş bir ulusun çocukları olduğumuzu ispat etmek için, yapmamız lâzım gelen şeylerin hepsini yaptığımızı ileri süremeyiz. Bugüne ve yarına bırakılmış daha birçok büyük işlerimiz vardır. Bilimsel araştırmalar bunlar arasındadır..." şeklindeki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere ATATÜRK, dünyada uygarlık, yaşam ve başarı için gereken en gerçek yol göstericinin bilim ve teknik olduğunu, bunların dışında yol gösterici aramanın gereksiz ve cehalet olduğunu vurgulamaktadır.¹²

ATATÜRK bize, her ele aldığımız işte geleneğe göreneğe saplanmadan aklımızı kullanmayı, her şeyi müspet bilimlerin ışığında, aklın ve bilincin süzgecinden geçirmeyi öğretmiştir. Büyük önder bunu şu sözleri ile ifade etmektedir:¹³

"Ben manevî miras olarak hiçbir ayet, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevî mirasım bilim ve akıldır. Benden sonrakiler, bizim aşmak zorunda olduğumuz çetin ve köklü zorluklar karşısında, belki gayelere tamamen eremediğimizi, fakat asla ödün vermediğimizi, akıl ve bilimi rehber edindiğimizi onaylayacaklardır. Zaman sür'atle ilerliyor, ulusların, toplumların, bireylerin mutluluk ve mutsuzluk

⁹ Suna Kili; Atatürk Devrimi - Bir Çağdaşlaşma Modeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981, s.192.

¹⁰ Feyzioğlu; s.41. Ayrıca Turhan Oğuzkan; "Atatürkçü Eğitim Politikası ve Millî Eğitim", Atatürkçülük, İkinci Kitap, İstanbul, Millî Eğitim Basım Evi, 1988, s.119.

¹¹ Atatürkçülük, Birinci Kitap; 10'uncu Yıl Nutku'ndan Alıntı, Millî Eğitim Basım Evi, 1988, s.88.

¹² Şerif Mardin; Atatürk ve Pozitif Düşünce, Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, Ongun Kardeşler Matbaacılık, 1981, s.57.

¹³ Atatürkçülük, Birinci Kitap; s.289.

anlayışları bile değişiyor. Bytle bir dünyada asla değişmeyecek hükümler getirdiğini iddia etmek, aklın ve bilimin gelişmesini inkr etmek olur. Benim Türk ulusu için yapmak istediklerim ve başarmaya alıştıklarım ortadadır. Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel mihver üzerinde, akıl ve bilimin rehberliğini kabul ederlerse, manevî miraslarım olurlar.”

Milletinin “Gazi”si iken eğitime verdiği büyük önemle bu kez de “Başöğretmeni” olan ATATÜRK, bir ülkenin ve insanların var olabilmesi için gerekli koşulların neler olduğunu ortaya koyarken, eğitim kurumlarını ve eğitimcileri Silhl Kuvvetlerin yararları ile yan yana ve eşdeğer tutmuş, eğitimin ağdaşlaşma yolundaki en önemli unsur olduğunu şöyle vurgulamıştır.¹⁴

“Ulusumuzun gerçek hedefine, mutluluk hedefine ulaştırmak için iki orduya ihtiyaç vardır: Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğerisi ulusun geleceğini yoğuran eğitim ğretim ordusu... Bu iki ordunun ikisi de hayafidir.

Bir ulus, savaş meydanlarında ne kadar zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi, ancak eğitim ğretim ordusuyla mümkündür.”

Uygar ve ağdaş bir toplum yaratmaya kararlı olan ATATÜRK, bunun yolunun siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel bir atılımla mümkün olabileceğine, ancak bunun için de her şeyden önce yurttaşlarının eğitilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu maksatla bir söylevinde şöyle söylemektedir.¹⁵

“...En önemli, en esaslı nokta eğitim sorunudur. Eğitimidir ki bir milleti ya hr, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum hlinde yaşatır ya da bir milleti kölelik ve yoksulluğa terk eder.”

Atatrk ağdaşlaşma modelinde eğitim hem birey hem de toplum içindir. Bunun içindir ki 1928’de getirilen harf devrimi ile toplumun büyük bir kesimi okuma yazma seferberliğine girmiştir. Bu seferberliğe devlet daireleri gibi meclis ve bizzat hükümetteki bakanlar da dhil olmuştur. Harf devrimi başlangıcından itibaren diğer ülkeler gibi İngiltere tarafından da çok yakından izlenmişti. İngiliz arşivlerine göre, başlangıçta harf devriminin başarılı olabileceğine devrin Türkiye’deki İngiliz hariciyecileri pek fazla şans tanıımıyordu. Ancak takvimler 28 Nisan 1930’u gösterdiğinde, bu kez aynı İngiliz hariciyecileri evvelce okuma yazma bilmeyen halkın okuma ve yazmayı öğrenmenin getirdiği mutluluk ile, çocuklarının da yeni alfabeyi ğrenebilecek olmalarının gururu içinde olduklarını yazmadan edememişlerdi.¹⁶

“Davranış, düşünce ve varlık plnında, teknoloji sanat ve düşüncelerinin bir iletişimi olarak kendi içinde çok önemli bir toplumsal olay”

¹⁴ a.g.e.; s.291.

¹⁵ Mahmut Adem; Cumhuriyet’in Eğitim Devrimi Denilince Ne Anlaşılıyor?, 77. Yılında ğretim Birliğinin Neresindeyiz?, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001, s.19.

¹⁶ Selahi R. Sonyel; “İngiliz Gizli Belgelerinde Türk Yazı Devrimi”, Türk Dili, Yıl 29, c. XL, Sayı 338, s.294.

